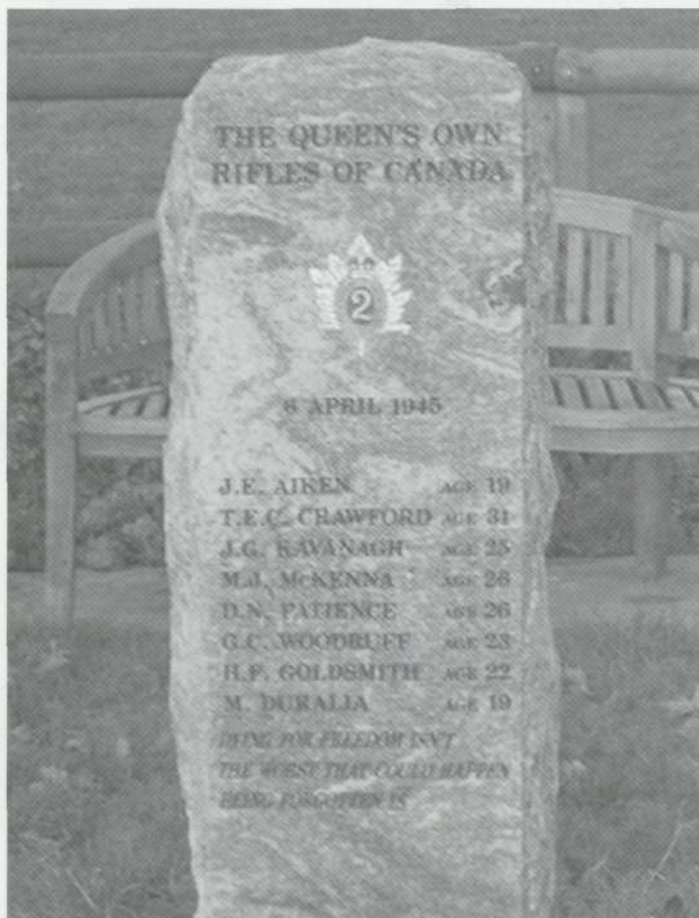

DE ZWERFSTEEN

PERIODIEK ORGAAN VAN DE HISTORISCHE VER ENIGING STEENDEREN

*Een volk dat
voor tirannen
zwichet,
zal meer dan
lijf en goed
verliezen.
Dan dooft
het licht*

H.M. van Randwijk

Nog maar een paar jaar geleden is in Rha een blijvend monument opgericht ter nagedachtenis aan de Canadese soldaten die omgekomen zijn in de strijd die heel in het laatst van de Tweede Wereldoorlog is gevoerd rond Olburgen en Rha, voordat de volledige bevrijding van Steenderen een feit was. De geciteerde dichtregel is van de hand van Henk van Randwijk, verwerkt in het monument aan het Weteringplantsoen in Amsterdam.

HVS

- Steenderen in de Tweede Wereldoorlog. Een bewerking van een deel van een profielwerkstuk van Barbara Vroklage en Astrid Garritsen.. Wij hebben ons daarbij geconcentreerd op het Steenderense deel dat vrijwel uitsluitend van de hand van Astrid Garritsen is.
- Het historische deel van het werkstuk wordt aangevuld met een tweetal interviews met de grootouders van Astrid, impressies van ooggetuigen van de oorlog.
- Tenslotte maakt Herman Nieuwenhuis ons weer wat wijzer omtrent de pontjes bij Bronkhorst en Olburgen. Ditmaal specifiek aandacht voor de veerpont bij Bronkhorst. Volgende keer iets over de gehanteerde tarieven.
- We sluiten af met een Ledenaanbieding (een boek over Boeren van Toen) en (we kunnen ze al niet meer missen) een nieuwe Charade.

2006/3

ISSN: 1386 - 5943
Oplage: 400
September 2006

Voorwoord

De zomer van 2006 is er een geworden van uitersten. Bleef het na de ijsheiligen met temperaturen van 11 tot 14 graden op sommige dagen bijzonder koud voor de tijd van het jaar, maar slechts enkele weken later werden we geconfronteerd met extreem hoge temperaturen en hebben we 2 hittegolven mogen meemaken. Daarna is de maand augustus weer de natste maand van de laatste honderd jaar geworden afgaande op een bericht in de Stentor. In Groningen zijn een tweetal aardbevingen geregistreerd. Ik probeer mij even in de tijd te verplaatsen dat we in heel Nederland een aardbeving voelden. Het zal zo'n vijftien jaar geleden zijn schat ik.

De blikseminslag op de begraafplaats in Vorden doet ons weer beseffen hoe plotseling een situatie kan ontstaan van totale verwarring. Er gebeurt iets waar totaal geen rekening mee wordt gehouden. Terwijl ik dit voorwoord schrijf gaan mijn gedachten uit naar de nabestaanden van de slachtoffers en hun dierbaren.

Voor onze vereniging zijn voor de komende maanden weer diverse activiteiten gepland. Allereerst wil ik noemen onze excursie die

dit jaar plaatsvindt op zaterdag 30 september a.s. De activiteitencommissie heeft op die dag een bezoek aan de Middelste Molen in Loenen georganiseerd. Hier zal worden ingegaan op de geschiedenis en het ontstaan van de papierfabriek. Tevens zal Kasteel ter Horst in Loenen worden bezichtigd.

We vertrekken om 11.00 uur vanaf het Marktplein en verwachten zo tegen 17.30 uur weer terug in Steenderen te zijn. Zij die geen vervoer hebben en graag willen meerijden kunnen dat kenbaar maken bij een van de bestuursleden of per e-mail bij Willy Pasman (willy-dini@lister.nl).

Het volledige programma voor het komende seizoen zal binnenkort aan u worden toegezonden. Een datum om alvast te noteren is 13 november a.s. Op die datum is onze eerste ledenavond gepland. U hoort spoedig meer van ons.

Wim Achterkamp,
voorziter

Van de redactie

Het derde nummer van de Zwerfsteen van 2006 ligt voor U. Op de voorpagina treft u de belangrijkste elementen wat betreft de inhoudsopgave. Misschien had u geen artikel over de oorlog verwacht, maar allerlei omstandigheden leidden er toe dat we de beschikking kregen over zodanige gegevens over Steenderen in Oorlogstijd, dat we van mening waren dat we U deze feiten niet konden onthouden. Bovendien verschijnt dit nummer rond het tijdstip dat we de Slag bij Arnhem herdenken.

In het vorige nummer bleken niet alle foto's goed overgekomen te zijn. Heel jammer. Je hebt die kwaliteit niet altijd even secuur in de hand. We beschikken tegenwoordig over allerlei interessante digitale technische mogelijkheden, maar dat wil nog niet zeggen dat een perfecte weergave gegarandeerd is. Onze excuses hiervoor.

Postbodes

In reactie op ons vorige nummer hebben we weer post van mevrouw Wijers uit Amersfoort ontvangen. Ze stuurt ons een prachtige foto van een aantal Steenderense postbodes, waaronder haar vader. In de volgende Zwerfsteen willen we hier een artikeltje over schrijven en

dan plaatsen we de foto erbij. Dit keer was de Zwerfsteen al vol. Is er onder U iemand die nog een leuke anecdote weet over postbodes of die iets had met 'onze' postbodes van toen?

Laat het ons weten!

Het ziet er naar uit dat er na dit nummer dit jaar nog een vierde uitgave uitkomt. Daarmee wordt dus, voor het eerst na enkele redactioneel 'kwakkelende' jaren, het streven van de vereniging gehaald.

De redactie steekt er zelf vele uren in en zou heel blij zijn met meer schrijvers buiten ons om die interessante artikelen aanleveren.

Voor 2007 hebben we nog niet veel op de plank liggen.

Op onze oproepen reageert niemand.

Toch willen we volgend jaar ook vier nummers uitgeven.

Help ons aan ideeën voor artikelen of klim zelf eens in de pen.

Misschien bent u de begenadigde schrijver/schrijfster, die we zo broodnodig hebben!!!

Namens de complete, vier man sterke, redactie, steek uw licht niet onder de korenmaat!

Maria Schotman

Colofon:

"De Zwerfsteen" is de kwartaaluitgave van de historische vereniging van (de voormalige gemeente Steenderen, opgericht 1 juni 1992.

BESTUUR:

Voorzitter: Wim Achterkamp
Bronkhorsterweg 32
7221 AC Steenderen
Tel.: 0575 - 45 17 47
Fax. 0575 - 45 09 66

Sekretaris: Gerard Wesselink
Dambroek 7
7223 DT Baak
Tel.: 0575 - 44 14 89

Penningmeester:
Bertus Rietberg/Hoogstraat 23
7227 ND Toldijk
Tel.: 0575 - 45 20 04

LEDEN:

Willy Pasman
Dr. A. Ariënsstraat 39
7221 CB Steenderen
Tel.: 0575 452457

Monique Willems
De Berken 9
7221 GN Steenderen
Tel.: 0575 - 45 12 21

Fred van der Mije
Hofstraat 4
7223 LR Baak
Tel.: 0575 - 44 18 06

Rob Gosselink
Prinsenmaatweg 2
7224 NE Rha
Tel.: 0575 - 45 13 74

REDACTIE:

Eindredacteur: Wim de Lange
Weth. Massinkstraat 3
7227 DB Toldijk
Tel.: 0575 - 45 28 70
Email: widelange2@planet.nl

Redactiesecretariaat:
Maria Schotman
Dr. A. Ariënsstraat 37
7221 CB Steenderen
Tel. 0575 451618
Email: mariaschotman@gmail.com

Redactieleden:
Yvonne Koning,
Wim de Lange,
Herman Nieuwenhuis en
Maria Schotman.

Redactiemedewerkers:
Wil Gijsman en Anton Metz.

CONTRIBUTIE:

De contributie bedraagt met ingang van 2002 € 15 euro per jaar per huisadres.
Bankrel. Regiobank Steenderen
Bankrekening: 685289710, t.n.v. Hist. Vereniging Steenderen.

Losse nummers van de Zwerfsteen zijn te verkrijgen bij het verenigingssecretariaat. Kosten:
€ 2,50 euro per stuk en
€ 3,50 euro voor de dikkere uitgaven.

Vormgeving en druk:

Doetinchem. Tel. 0314 - 37 25 38

Nu toch alweer geruime tijd ben ik niet meer direct betrokken bij het onderwijsgebeuren in ons land. Ik verneem van tijd tot tijd - ook nu weer met de verkiezingen op komst - geluiden uit de politiek dat er meer geld beschikbaar moet komen voor datzelfde onderwijs. Dat lijkt me ook, mede gezien het tot diepe droefgeestigheid stemmende peil van de algemene ontwikkeling, zoals dat tot uiting komt in de veelvuldige quizen en spelletjes op de TV, enkele gunstige uitzonderingen op de publieke zenders daargelaten.

Om desondanks toch nog tot een aanvaardbare uitslag te komen bij de eindexamens krijgen de Havoleerlingen tegenwoordig in het voorlaatste jaar de opdracht een zogeheten Profielwerkstuk te maken. Aan de hand daarvan wordt beoordeeld of de leerlingen met kans op succes aan het eindexamen kunnen deelnemen.

Zulks overkwam ook Barbara Vroklage en Astrid Garritsen. Zij moesten in 2004 zo'n werkstuk maken in het kader van hun eindexamen in 2005. Als onderwerp van het werkstuk kozen zij: *De Slag om Arnhem als onderdeel van de geëllieerde operatie Market Garden*. Zo'n werkstuk kan verrassende nevenaffecten sorteren.

Bij de uitwerking van het onderwerp kwam namelijk ook een stukje geschiedenis van Steenderen aan de orde. En hoewel Steenderen niet echt een rol van betekenis heeft gespeeld in de Operatie Market Garden, vond met name Astrid Garritsen het een boeiend onderdeel. En het is zeker ook interessant voor de inwoners van Steenderen. Van de twee dames heeft Astrid zich expliciet bezig gehouden met dit onderdeel van het werkstuk. Deze werkzaamheden van Astrid trokken de aandacht van onder meer ons - immer attente - Bestuurslid Bertus Rietberg en zodoende van de Historische Vereniging Steenderen. Wij laten onze lezers graag kennis nemen van de werkstukresultaten van Astrid Garritsen.

Steenderen en zijn kernen in de Tweede Wereldoorlog

Zaken van werkelijk groot belang zijn er tijdens de Tweede Wereldoorlog niet voorgevallen in Steenderen. Maar toch wel genoeg om aandacht aan dit dorp te besteden (in het kader van ons onderzoek naar de operatie Market Garden. Barbara V. en Astrid G.).

Andere redenen voor onze bijzondere aandacht voor Steenderen, ligt vooral in de familiesfeer van Astrid Garritsen:

- de broer van mijn oma (Derk Klein Sessink) is gestorven in de oorlog. Dit voorval wordt verderop beschreven.
- Mijn opa heeft gevochten bij de Grebbeberg. De boerderij waar hij woonde, en waar ik nu woon, wordt ook genoemd. Dit is de boerderij van de familie D.J. Garritsen in de Luur.
- Een boek wat wij thuis hadden (van mijn overleden oud-tante Gerrie Memelink) heeft mij veel informatie verschaft (het boek *Er op of er onder*).

Het begin

Er was in het begin weinig te merken van de oorlog. Hoewel de bewoners niet achterlijk waren en heus wel wisten dat het menens was, bereikte slechts weinig nieuws van de oorlog enkele kilometers verderop, het dorp.

De inval in ons land op 10 mei 1940 kwam volledig onverwacht. Rond Steenderen gingen om-

door
Astrid Garritsen
Eindredactionele
bewerking:
Wim de Lange

streeks half 5 de eerste bruggen de lucht in, de Tolbrug en de Baaksche brug. En dat was het eigenlijk wel voor onze gemeente, meer schade was er niet. Er werd hier ook niet wezenlijk gevochten.

De Duitsers hebben nog wel geprobeerd om in Bronkhorst de IJssel over te steken. Bronkhorst is ook enkele dagen geëvacueerd geweest. Maar het is de Duitsers niet gelukt om de andere kant van de IJssel te bereiken.

Vergeleken met andere steden en streken van ons land is er niet veel gevochten in Steenderen, maar er zijn zeker wel betreuenswaardige zaken voorgevallen.

Serieuze oorlogsschade

Eerst viel er af en toe wel een bommetje, maar op 29 Juni 1940 begon het pas echt. Drie bommen troffen het dorp en daarbij de boerderij van Geerlings (Hollenkamp). Deze boerderij werd nog opnieuw opgebouwd. Een van de weinigen, want er werd nog niet veel vernield en er was nog voldoende materiaal. Voor de volgende verwoeste panden kwamen slechts noodwoningen (waaronder ook voor de boerderij De Pellebartelsplaats. De plaatsvervangende noodwoning is nu nog steeds in gebruik als woning van mijn opa en oma Garritsen).

Acht april was eveneens een gedenkwaardige nacht. Er werden 180 brandbommen en 5 brisantbommen afgevuurd. De brisantbommen vernielden de woning van H.A. Besselink(Schievenkamp) en die van H.J. Zwienink(Dollemanstraat 7). Twee boerderijen branden helemaal af door de brandbommen: De boerderij van J. Hanskamp (Klein Ormelink) en van H. Arendsen (Styne Jansplaats). Alle vier bovengenoemde boerderijen stonden in Toldijk. Ook de boerderijen van B. Memelink (Bloedslag) en J. Hagens (Venneplaats) te Toldijk, Schutte te Covik en J.P. van de Water (De Free) te Emmer liepen ernstige schade op door brandbommen.

Stelling Toldijk

In Toldijk was een stelling voor luchtafweer geplaatst door de Duitsers. Het doel was de verdediging tegen Canadese luchtaanvallen en het tegengaan van de bombardementsvluchten richting Duitsland. De apparaten zagen er indrukwekkend doch nogal mysterieus uit. De instrumenten zagen eruit als een groot rad met een doorsnee van ongeveer 5 meter. Het rad was bovenop een betonnen voet geplaatst. Een huisje stond er onder of naast. Een paar honderd meter verder stond nog zo'n geschut. Verscheidene barakken waren erbij gebouwd voor de Duitsers.

De boerderij De Pellebartelsplaats (Voor de oorlog)

Het gerucht ging dat het apparaten waren die een zodanige magnetische storing opwekten dat de overkomende vliegtuigen geheel van slag raakten. De bedoeling was de vliegtuigen zodanig te beïnvloeden dat ze voor de grens met Duitsland een noodlanding moesten maken. Naar het schijnt hebben de Duitsers nooit gebruik kunnen maken van dit apparaat. Naar alle waarschijnlijkheid was het instrument nog niet geheel gebruiksgereed.

De omwonenden bij de stelling werden uit hun huizen gehaald om - tegen hun zin - te helpen. Daar werd gniffelend bij verteld: 'zolang je de moffen melk en eieren gaf hielden ze zich wel rustig.'

Links op de foto de noodwoning, die is gebouwd na het afbranden van het woongedeelte van de boerderij De Pellebartelsplaats.

Noodwoning gebouwd na het afbranden van de boerderij van D.J. Garritsen. De woning wordt nog steeds gebruikt als woning van mijn opa en oma en oma Garritsen (Astrid).

* O.T. Organisatie Todt
 Is genoemd naar Fritz Todt, Duits ingenieur en rijksminister voor bewapening en munitie in het Derde Rijk. Todt werd in '22 lid van de NSDAP, in '31 hoofdcommandant van de SA en in '33 hoofdcommandant van de SA en in '33 generaalinspecteur van de Duitse wegenbouw (de Autobahn). In '35 werd hij benoemd tot Generaal-majoor bij de Luftwaffe. Hij was verantwoordelijk voor alle bouwwerkzaamheden. In 1938 kreeg hij van Hitler de opdracht tot het construeren van de 'Westwall', (ook wel Siegfriedlinie genoemd). Om aan arbeiders te komen voor al deze ambitieuze bouwprojecten, richtte hij in 1938 de semimilitaire Organisation Todt (OT) op.

Het bestuur van Steenderen was tijdens de bezetting, net als in allerhande andere plaatsen rommelig te noemen.

In het begin van de oorlog was de leiding van de gemeente Steenderen in handen van burgemeester F. Smit. Maar hij stopte met zijn werk op 1 januari 1942 omdat hij de pensioengerechtigde leeftijd had bereikt. Pas in de zomer van 1943 kreeg Steenderen een nieuwe burgemeester, de heer D.A. Konijnenberg.

Waarschijnlijk stond niet geheel Steenderen achter deze keuze.....

Men was goed op de hoogte van zijn voorkeur voor het gedachtegoed van de NSB. Dat stootte veel bewoners nogal tegen het hoofd. In de tijd tussen burgemeester F.Smit en het optreden van de nieuwe burgemeester, traden de heren Th. Helmich, en na diens overlijden, de heer G. Remmelink, op als loco-burgemeester.

D.A. Konijnenberg verklaarde in zijn toespraak bij zijn ambtsaanvaarding, dat "achter hem de partij stond, met Mussert aan het hoofd. En daarachter stond de weermacht die onoverwinnelijk was onder de geniale leiding van Adolf Hitler!"

De groenteboer die burgemeester was geworden, beschouwde dat als een steuntje in de rug. Nogal dreigende taal derhalve.

De burgemeester werkte trouw mee aan de acties van de Duitsers. Vooral na

September 1944 bij het aanleggen van de verdedigingswerken door de O.T.* (Organisation Todt) en de N.S.D.A.P (National Sozialistische Deutsche Arbeiterpartei).

Het leek leuk toen hij er voor gezorgd had dat in de timmerfabriek van de fa. Roordink te Baak een klompenfabriek werd gevestigd. Helaas werden deze klompen alleen gebruikt voor de arbeiders van de O.T. Toch profiteerden er ook anderen wel van deze klompen. Personeel van de fabriek en andere tussenpersonen drukten heel wat klompkes achterover. Om dit tegen te gaan werd er iemand ingezet als controleur. Maar gelukkig was deze controleur uit het juiste hout gesneden en zodoende droogde de stroom klompen niet geheel en al op.

Dolle Dinsdag

Dolle dinsdag bracht ook in de gemeente Steenderen heel wat te weeg: de hoop op bevrijding steeg net als in de rest van Nederland. Toch bleef men zeer op z'n hoede, want de Duitsers bleven komen en gaan. Geleidelijk kwamen er evacués uit Arnhem naar Steenderen, en later ook uit de Betuwe. Steenderen telde op een gegeven moment 4000 inwoners waar nog 1500 evacués bijgeteld moesten worden. En daar waren de onderduikers nog niet bij. Steenderen was erg gastvrij!

Inwoners werden gedwongen om eenmansgaten en kabelsleuven te graven. En op 2 Oktober

Op de vorige pagina is sprake van de Stelling Toldijk. Een restant van die stelling is nog altijd zichtbaar in het weiland langs de Hoogstraat. Komende vanaf de Rotonde bij Den Bremer rijdt men de Hoogstraat af, dan rechtsaf (nog steeds de Hoogstraat) en dan na circa 200 meter in het weiland rechts.

Aanvallen in het najaar van 1944

Op 24 oktober 1944 tegen 5 uur begonnen er aanvallen op de Kruisbrink (Bij Den Bremer). Het huis van J.B. Hulshof (Kruisbrinkseweg 5) is daar afgebrand. H. Gosselink uit Baak met zijn vrouw zijn daar omgekomen doordat zij achter het huis probeerden te schuilen.

De Zutphen-Emmerikse weg is vaak mikpunt van aanvallen geweest, deze weg die in Hummelo begint en vlak voor Zutphen eindigt was van groot belang. De Engelsen hebben regelmatig de weg geprobeerd te vernielen om zo transport van de Duitsers tegen te gaan. Drie huizen in de buurt van Café/Restaurant Den Bremer zijn de dupe geworden van deze aanvallen, maar helaas niet alleen de huizen.

Twee van deze boerderijen waren eigendom van G. Klein Sessink (Bestaat niet meer, later herbouwd aan Zutphen Emmerikseweg 59), J.A.S. Offenbergh (Klembroek).

Bij de boerderij van G. Klein Sessink heeft een dramatische gebeurtenis plaatsgevonden. 12 oktober 1944 zijn enkele Duitse munitie-auto's door jagers aangevallen, dicht bij het huis van G. Klein Sessink zijn ze beschoten. Hierbij is de munitie ontploft, er vlogen granaten door beide huizen en de huizen brandden af. Hierbij waren geen slachtoffers. Vader Klein Sessink probeerde nog het meeste huisraad te redden, en wat haver voor de dieren. Toen zijn zoon Derk hem samen met 2 vriendjes (Arend Derksen en Bertus Massink)

probeerde te helpen bleek er een granaat in de berg gedrongen en niet ontploft. Toen de jongens aan die kant bezig waren, is de granaat ontploft. Hierbij kwamen Derk en Arend om. Bertus heeft maandenlang in het ziekenhuis op het randje van de dood gelegen. Gelukkig is met hem alles goedgekomen. Regelmatig zie ik hem nog bij ons thuis in de keuken verschijnen om even gezellig over de koeien en het land te praten.

Een kleine opsomming:

9 september: aanval op de Tram. Geen slachtoffers.

25 september: Engelse jager stort neer in Baak. In Baak vallen 4 raketbommen zonder schade te veroorzaken.

27 september: Hevige aanvallen op melkboeren, 1 paard gedood, 1 boer zwaargewond en 3 melkwagens vernield.

5 oktober: Zagerij van de familie Snelder (Zutphen Emmerikseweg 17) afgebrand, door een ontplofte munitiewagen.

12 oktober: hierboven genoemde gebeurtenis bij de fam. Klein Sessink. 24 oktober: hierboven genoemde gebeurtenis boerderij J.B. Hulshof, 3 doden.

1944 moest iedere man tussen 18 en 60 jaar zich melden om te graven voor de O.T.

Er moesten verdedigingswerken aangelegd worden, de IJssellinie. De IJssellinie was vermoedelijk een onderdeel van de Westwall/Siegfriedlinie* Hitler gaf tussen 1936 en 1940 opdracht om deze verdedigingslinie te bouwen voor in totaal 3,5 miljard Reichsmark.

Op 9 oktober 1944 kwamen er 3000 mannen uit Amersfoort richting Steenderen om aan het werk te gaan voor de O.T. Er was geen slaapgelegenheid voor hen geregeld. Hun komst was onaangekondigd. Hierdoor werd het moeilijk om een onderkomen te zoeken voor zoveel mensen. In groepen van honderd werden ze bij boeren ondergebracht. Maar dan was het eten nog wel een probleem, want eten voor 3000 man is niet niks!

Illegaliteit en verzet

Ook het verzet heeft in Steenderen een zekere rol gespeeld. Het begin daarvan wordt gemarkeerd door de gebeurtenissen van een

Engelse piloot die in 1941 was neergestreken in de streek. Hij werd door J.W. Agterkamp en H.W. Besselink uit Toldijk geholpen. Hij kreeg kleren om te proberen zijn eigen land weer te bereiken.

Het schijnt dat de piloot tot Den Haag gekomen is. Daar is hij naar een onbetrouwbaar adres gestuurd, wat zijn einde betekende. De Duitsers kwamen er achter dat de piloot geholpen was door de twee heren uit Toldijk. De heren J.W. Achterkamp en H. W. Besselink zijn opgepakt, hebben een hele tijd in Scheveningen gezeten en zijn op 17 november 1941 voor het Duitse vuurpeleton te Bloemendaal omgekomen.

Bovendien is op schandalige wijze misbruik gemaakt van het verdriet van mevr. Besselink. Ze was op de hoogte gesteld van de dood van haar man door een advocaat. Deze advocaat was er zelf niet bij aanwezig geweest.

Een paar dagen na het overlijden van H.W. Besselink kwam er een man bij mevr. Besselink aan de deur. Deze vertelde haar dat haar man nog leefde, en dat hij een boodschap van hem had. Hij liet haar geloven dat hij Besselink een lift had gegeven naar Holland. En omdat

* Westwall is de naam van de Duitse verdedigingslinie langs de Duitse Westgrens. De linie liep van Kleve, bij Nijmegen, tot Basel in Zwitserland.

De Pellebartelsplaats
in zijn huidige staat, na
de wederopbouw na de
oorlog.

het nog te gevaarlijk was om hem naar huis te laten gaan had hij hem onderdak gegeven, vertelde hij. Om Besselink te eten te kunnen geven had hij geld nodig, hierom kwam hij bij mevr. Besselink vragen. Mevr. Besselink gaf hem 400 gulden, alles wat ze had. Een week later bleek dat de man haar opgelicht had. De schurk had inmiddels het geld al opgemaakt, op 30 gulden na. Hij wist zoveel van H.W. Besselink doordat hij bij hem in de cel had gezeten in Scheveningen, en daar had hij dus schofterig gebruik van gemaakt.

Overig verzet

Er was veel verzet, vooral van landbouwers die weigerden hun oogst af te staan. Ook gingen ze minder hard werken. Begin 1943 is er in Steenderen een afdeling van de Landelijke Organisatie voor hulp aan onderduikers (L.O.) opgericht. De L.O. hield zich daarnaast onder meer bezig met het verspreiden van de illegale pers. Er werd in samenwerking met de politie een alarmsysteem opgezet om de onderduikers tijdig te waarschuwen als er razzia's op komst waren. Dit heeft vele onderduikers het leven gered. In September was veel personeel van de spoorwegen ondergedoken in Steenderen. Een uitkering die zij kregen van het Nationaal Steunfonds liep ook via de L.O. In December 1944 kreeg de S.D. hoogte van de ondergedoken spoorwegarbeiders, maar door het opgezette alarm visten zij achter het net.

Ook werd er een Raad van Verzet opgezet en een afdeling van de Ordediensten (O.D). In de zomer van 1944 werden al deze organisaties op last van Z.K.H. Prins Bernhard samengevoegd tot de N.B.S, de Nederlandsche Bin-

nenlandsche Strijdkrachten. Veel evacués die in 1944 in Steenderen verbleven moesten aan het werk bij de O.T. Maar het Evacuatiebureau zorgde ervoor dat veel van hen ondergebracht konden worden bij vertrouwde adressen. Het Evacuatiebureau moest een register bijhouden, hier werden de gezinsleden op vermeld maar de man nooit. Toen de O.T. te weinig arbeiders had gingen ze navraag doen, het bleek dat er ongeveer 300 mannen in Steenderen verbleven zonder geregistreerd te zijn. Het Evacuatiebureau en het Distributiekantoor werkten stiekem goed samen, zodat het verkrijgen van voedselbonnen voor de mannelijke evacués geen probleem was. Ook in Steenderen is veel werk verzet om de Duitsers een beentje te lichten.

De Bevrijding

Eind maart 1945 werd duidelijk dat het front dichterbij kwam, verkenningsvliegtuigen vloegen rondjes en het geschut werd steeds luider. 10 maart vielen er 2 V 1's in Toldijk, die de boerderijen van H. Otten (Klein Zwijperink) en E. Hagens (De Russe) ernstig beschadigden. 24 maart ging de boerderij van Wigman (Hof te Rhaa) in vlammen op. Waarschijnlijk kwam dit door een granaat van het afweergeschut. Hierbij vonden 5 paarden, 35 koeien en 5 varkens de dood. Bij een aanval op 26 maart werd een politieke leider van de O.T. gewond, een been werd afgeschoten. 28 maart viel er een bom in Olburgen, hierbij kwam een vrouw uit Dieren om. Op goede vrijdag 30 maart vertrokken verschillende O.T. arbeiders richting Zutphen, later bleek dat zij in Almen en Lochem aan het werk waren gezet. Op 1 april kwamen de Tommies(Canadezen) Hengelo (Gld.) bevrij-

den. 's Avonds kwam een meisje, dat naar haar familie in de Toverstraat in Baak was geweest, terug met een Engelse sigaret. Deze had ze gekregen van een Canadees! Langzaamaan kwamen er steeds meer mensen die de Tommies gezien hadden. 2 april was een dag waarop het wantrouwen terugkeerde, want het was doodstil in de omgeving. Zou het dan toch niet waar zijn?!! Maar in Hengelo liep men vrij rond, terwijl Steenderen nog volgepakt zat met onderduikers en Duitsers. De geruchten gingen dat de volgende middag het bevrijdingsleger Steenderen definitief zou komen bevrijden. Op 3 april 1945 rond 3 uur 's middags was het inderdaad zover. De Canadezen trokken vanuit Hengelo het dorp binnen! Dat er in alle stilte heel wat werk verricht is in het verzet was wel duidelijk na de bevrijding. Want dhr. J Heersink, 1e ambtenaar secretaris nam direct het burgerlijk bestuur over. De plaatselijke commandant van de N.B.S. en zijn plaatsvervangers, A.J. Beekman en H.P. Jansen van Galen, zorgden met hun mannen, dat de N.S.B.'ers werden opgehaald om later te beoordelen of zij in aanmerking kwamen om vastgehouden te worden of weer in vrijheid zouden worden gesteld.

Laatste Schermutselingen

Het leek allemaal mooi. Maar de Canadezen kwamen spoedig in het dorp terug. De Duitsers hadden de buurtschappen Rha, Olburgen en de Luur nog bezet. Ze hadden de wegen versperd met bommen en mijnen. Ze hadden loopgraven gegraven en in de rug hadden zij de IJssel als dekking. Op die bewuste 3 April werd geen

Als herinnering aan de bevrijding door de Canadezen is in Rha een eenvoudig monument opgericht.

Een restant van al het oorlogstuig, net aan de overkant van de IJssel.

moeite meer gedaan om ook die laatste delen van Steenderen te bevrijden. Er werd verwacht dat ook Rha, Olburgen en de Luur snel vrij zouden zijn, er waren geen zorgen dat het nog lang zou duren. Maar dit viel tegen.

In de nacht van 3 op 4 April werden de bewoners wakker geschud. Er was zwaar geschut opgesteld door de Canadezen aan de overkant van de IJssel. Zutphen en Doesburg werden beschoten, want de Canadezen konden vanuit hier geen doorgang krijgen. De Duitsers hadden zich aan de oever van de IJssel opgesteld en zij schoten ook granaten af op het dorp. Onder meer de N.H. kerk werd doelwit. Het bleef enkele dagen onafgebroken vuren, waardoor veel bewoners besloten te evacueren. 14 dagen na de bevrijding van het ene deel van Steenderen, konden ook de inwoners van Rha, Olburgen en de Luur de bevrijding vieren. Op 17 April 1945 verlieten de Duitsers deze gebieden. 16 huizen

waren verwoest, en ook de molen van J.H. Windmüller heeft enkele honderden treffers te verduren gehad. De molen is tegenwoordig weer in perfecte staat. Maar het geschut was niet het enige wat de bewoners van dit deel te lijden hadden. Zij werden voor hun bevrijding ook nog gedwongen om naar de overkant van de IJssel te

evacueren. Zodat de Duitsers vrij spel hadden in het gebied, plundering en vernieling waren het gevolg. Niets bleef heel. Daar komt nog bij dat de evacuatie naar de overkant twee vrouwen het leven heeft gekost, en enkele raakten gewond. Maar ze waren vrij, en het opbouwen kon beginnen! Noodwoningen en -stallen werden neergezet. Ieder heeft hard meegeholpen aan de wederopbouw. En de Gemeente Steenderen, vanaf Januari 2005 onderdeel van de nieuw gevormde Gemeente Bronckhorst, is een prachtige en gezellige gemeente opnieuw geworden en gebleven!

Lijst van Slachtoffers en vernielde panden

Alleen verwoeste panden, beschadigde buiten beschouwing gelaten.

De eerste: Geerlings (*Hollenkamp*), Arendsen (*Styne Jansplaat*), Hanskamp (*Klein Ormelink*), Besselink (*Schievenkamp*), Zwienuink (*Dollemanstraat 7*), Hulshof (*Kruisbrinkseweg 5*), De Greef (*Keuper*) en Snelder (*Zutphen Emmerikseweg 17*).

24 Maart boerderij gebr. Wigman. (*Hof te Rhaa*)

2 April, Stapelbroek (*Onlandt*) en Gosselink (*In 't bos/Zaaibos*).

Na de bevrijding van Steenderen, Toldijk en Baak:

W.R. Winkelman, J. R. Willemsen (*Erve Jolink*), J.E. van Hal (*Prinsemaatweg 6, Rha*), J. Berendsen (*'t Barger*), H.J. Nieuwenhuis (*De grote Russe*), P.J. Kniest, A. Metz (*Dijkkokers, Olburgen*) P.F. Onstein (*De ooimaat, Rha*), St. R. Hendriks en H.J. Jansen.

Bijna alle boerderijen op Rha (onbegonnen werk om ze allemaal te noemen).

Gebr. Vlemingh (*Groot Beuvink*) en A.P. Vlemingh (*Huisteweerde*) te Emmer, op de rand van Rha. In de laatstgenoemde boerderij verbleven Canadezen terwijl in de andere de Duitsers zaten. In de Luur: A.B. Sonneveld (*Bestaat niet meer*), B.Houtman (*Zoethorst*),

H. Hoogkamp, Jac. Hoogkamp (*Vealweerd*), D.J. Garritsen (boerderij van de vader van mijn opa, (*De Pellebartelsplaats*), en J.M. Derksen (*De Vieuwsd/Veehuis*). Laatste twee waren grote boerderijen, die in vlammen opgingen.

G. Rummelink, in de Spaensweert (*Spaensweert*). In de Bakerwaard van H. H. Breukink (*'t Hammink*), en aan het Bronckhorster veer van G. Wijers (*'t Veerhuis*), alle drie gingen in vlammen op.

Slachtoffers

J.W. Agterkamp en H.W. Besselink te Toldijk, 17 november 1941 te Bloemendaal. Beiden waren 33 jaar oud.

Slachtoffers luchtaanvallen: A.J. Derksen en D.W. Klein Sessink, beiden te Toldijk en beiden 13 jaar oud.

H.J. Gosselink te Baak, 23 jaar en B. Hulshof te Toldijk, 67 jaar oud.

Laatste luchtaanval, arbeider van de O.T. uit Hengelo. En bij een aanval op 28 Maart 1945 te Olburgen een vrouw uit Dieren.

Slachtoffers van de bevrijding: J.H. van den Bos, 12 jaar.

B.J. , J.H. en Th. Schooltink, 16, 7 en 5 jaar.

J. Th. M. Dahlhaus, 8 jaar.

Ba. G.H. Wieggers, 5 jaar.

G.J. Donderwinkel, 67 jaar.

Allen te Baak.

Ha, J.M. Vredegoor, 9 jaar oud. En J.A. Th. Vredegoor, 39 jaar oud. Beiden te Covik.

G. Heg. van Maren, 55 jaar oud, en H. Heg. van Woerkom, 72 jaar oud. Beiden te Olburgen.

H.H. Thuijsman, 17 jaar oud. Evacué uit Arnhem in Baak.

Op weg naar het ziekenhuis overleden te Bergh: D.J. Donderwinkel uit Baak, 13 jaar oud.

Bron

Voor haar werkstuk heeft Astrid Garritsen ruim gebruik gemaakt van het boek *Er op of er onder* verzameld en geordend door W.P. Nederkoorn en G.J.B. Stork, in 1946 uitgegeven door Gijsbers & Van Loon, Arnhem en Uitg. Mij. C. Misset nv, Doetinchem. De veelzeggende ondertitel is: *Hoe Achterhoek en Lijmers de Duitse bezetting doorstonden en ervan werden bevrijd.*

Persoonlijke noot van de eindredactie:

Het is een verheugende zaak dat jongeren van nu zich nog steeds willen verdiepen in de gebeurtenissen tijdens Wereldoorlog II. Niet alles wat je tegenkomt tegenwoordig is voornamelijk hupsafladder! Er zitten ook pareltjes tussen. (WdL)

'Mam, er zitten aardappels in!'

Het waait, het regent en het is grauw buiten. Een ideale middag om eventjes, in de warme huiskamer, met mijn opa te gaan praten. Ik vroeg hem of hij dingen kon vertellen die hem bijgebleven waren. Hij had heel wat leuke en behartenswaardige zaken te vertellen.

De situatie

Hij vertelde mij eerst nog eens hoe de situatie was. Ons huis lag zo ongeveer midden in het confrontatiegebied. De Duitsers aan de IJsseloever, bij de Zoethorst, de Canadezen aan de kant van Steenderen. De loopgraven lagen om het huis heen. Het spande erom die laatste dagen van strijd.

De onderduikers

Op de boerderij zaten verscheidene onderduikers, ieder vrij kalverenhok werd nog gebruikt als slaapplek. Opa vertelde me over een onderduiker die ze twee jaar gehad hebben. Dat was een man uit Rotterdam. Van hem hadden ze weinig last, hij werkte altijd hard mee op het land.

Maar het kon ook anders zijn. Er heeft een tijdje een joodse man ondergedoken gezeten op de boerderij. Hij betekende een gevaar voor alle anderen, doordat hij aldoor maar liep te dwalen rond het huis. En helpen op het land, hó maar! Op een dag kwam er een vrouw met 5 kinderen aanlopen, ze kwamen helemaal uit Noord-Holland. Moeder gaf hun erwtensoepe, en het eerste wat het jongste kind zei, was: "Mamma, er zitten aardappels in!"

Opa vertelde me ook over Jansen van Galen. Deze man was schoolmeester aan de school met de bijbel in Steenderen, en erg actief binnen het plaatselijke verzet. Jansen van Galen moest onderduiken, want hij was verraden. Hij toerde rond om een goed onderduikadres te vinden.

Achter de schouw

Een tijdje zat hij in de Luur op de boerderij. Hij zat vaak achter een schouw. Dat was een heel grote schouw waar een gordijn voor hing. Als er ander volk kwam, moest meneer achter het gordijn. Want niemand mocht natuurlijk weten dat hij daar zat. Het bezoek bleek een jongen uit zijn klas te zijn. Hij vertelde dat de N.S.B.'ers zijn meester hadden willen pakken, "maar hij was lekker gevlogen!" De jongen wist natuur-

lijk niet dat, terwijl hij dat vertelde, zijn meester nog geen 3 meter van hem vandaan zat. Omdat de boerderij vlakbij de IJssel stond, klopten er veel mensen aan met de vraag of ze geholpen konden worden bij het oversteken van het water. Dit gebeurde veel, alleen wees de familie Garritsen de mensen door naar Olburgen. Daar werden de mensen dan vaak overgezet. Dit was een gevaarlijk klusje. Ze deden doeken om de roeipanen heen, zodat de klappen op het water niet te horen waren.

Vlees van een pink

Op een dag kwam 90 man uit Amersfoort aanlopen. Ze moesten voor de O.T. aan het werk, en hadden onderdak nodig. Onderdak voor 90 man, waar moest je dat vandaan halen! Op de deel stonden ook koeien, maar zo goed en kwaad als het ging werden er daar een paar geplaatst. Voor al die onderduikers was eten nodig. Moeder was druk om alles te koken. Gelukkig zat er tussen de onderduikers ook een kok. Hij stelde voor om een keer voor iedereen te koken. Er was alleen geen vlees meer, dus stelde vader voor om een van zijn slechtste pinken (Dit zijn koeien op jonge leeftijd, wanneer het net geen kalfjes meer zijn, maar ook nog geen kalf hebben gebaard) te slachten. Dit deed vader, maar 1 pink brengt meer vlees op dan de onderduikers op konden. Dus besloot vader het vlees naar Olburgen te brengen, want daar leden de mensen nog volop honger! Onderweg werd hij opgepakt en naar het arrestatielokaal gebracht. Dit stond achter het huis aan Tol-dijkseweg nr. 1. Vader moest daar een tijdje in blijven. Gelukkig moest dhr. J. Heersink hier ook af en toe zijn. En omdat er 's nachts niet altijd wacht werd gehouden, mocht vader bij Heersink in een bed slapen. Maar 's ochtends als het licht werd, moest hij als de bliksem weer terug zijn cel in!

Onder de markt!

Lang heeft hij er niet gezeten, want de toenmalige burgemeester kwam bij hem. Hij vertelde dat hij ontdekt had dat vader er nog minder voor vroeg dan de slager. Hij had het dus niet om het geld had gedaan, maar echt om de mensen te helpen. Vader werd vrijgelaten.

Natuurlijk probeerde het verzet de burgemeester zoveel mogelijk te dwarsbomen. Opa had hier nog een leuke toevoeging op. Hij wist te vertellen dat dhr. Heersink vaak ziek was, en dus veel thuis was. Maar ziek was hij niet. Vanuit huis kon hij afluisteren wat de burgemeester in het gemeentehuis met de Duitsers te bespreken had!

De bevrijding

Opa en oma Garritsen

Mijn opa had via het verzet gehoord dat de Canadezen om twee uur 's middags zouden komen. Hij vertelde dit aan de familie Sonneveld, want zij zaten tussen de Duitsers. De ouders Sonneveld besloten dat de 5 kinderen met vader Garritsen mee zouden gaan. De ouders zouden na komen met spullen. Maar zij werden door de Duitsers naar Dieren gestuurd, vanwaar zij de boerderij van de familie Garritsen hadden zien branden. Dagenlang hebben zij in spanning gezeten om hun kinderen. Pas na de bevrijding konden zij hun kinderen terugzien.

De uiteindelijke bevrijding kwam doordat de Canadezen bij Wilp de IJssel over waren gestoken. En daardoor vanaf de andere kant de Duitsers aan vielen. De Duitsers werden ingesloten en gevangen genomen. De oorlog was ten einde in Steenderen. De mensen keerden terug naar hun huizen. Zo ook de familie Garritsen. Ze troffen een afgebrand huis aan, en een getroffen soldaat bij het huis.

Gelukkig hadden ze het meeste vee nog kunnen redden. Nog tijdens de gevechten hadden ze die opgehaald. Dat mocht van de Canadezen, maar pas als het mistig was. Ver hoefden ze niet te lopen, want het vee was dagen niet gemolken en had dus haast genoeg om bij hen te komen!

Zestig jaar huwelijk begint en eindigt in een noodwoning!

De Opa en Oma van Astrid Garritsen zijn Jan Garritsen en Anne Garritsen - Te Voortwis. Zij wonen nog steeds in de destijds opgetrokken noodwoning, na de verwoesting van de boerderij De Pellebartelsplaats. Zij traden meteen na de oorlog op 10 oktober 1946 in het huwelijk.

Dit jaar zijn ze dus zestig jaar getrouwd. Dat willen ze weten ook en daarom geven ze op 10 oktober 2006 van 15 tot 17 uur een receptie bij Den Bremer in Toldijk. Daar kan men van de gelegenheid gebruik maken om hen te feliciteren met de zestigjarige bruiloft.

Oorlogsimpresies van Gerrit en Gerrie Groot Roessink-Klein Sessink

Ook met mijn opa en oma van de andere kant heb ik even gepraat. Natuurlijk vertelde mijn oma veel over haar broer Derk. Opa vertelde mij over de tijd dat hij ondergedoken zat, omdat hij moest werken voor de Duitsers.

Weer veel impressies van de beangstigende situatie kwamen ter sprake. Zo vertelde mijn oma over het overlijden van haar broer. Ze vertelde hoe ze soms op het land bezig waren wanneer de vliegtuigen overkwamen. Hoe de bommen je letterlijk om je oren vlogen als je op de grond in het zand lag.

"Ze suisdan langs je oren! En moet je zien hoe er nou mee omgegaan wordt als er een bom gevonden is!"

Opa vertelde mij over de twee jaar die hij ondergedoken heeft gezeten en hij overhandigde mij een tekst die hij ooit heeft geschreven voor een oudheidskundige vereniging:

In September/oktober 1943 moesten alle jongens die geboren waren in oktober, november en december 1942 naar Duitsland. Bij ons thuis besloten

we, dat ik zou onderduiken. Maar hoe moest dat? Mijn vader en moeder besloten contact te zoeken met de ondergrondse. Het probleem was echter om de ondergrondse te vinden. Wie zaten daarin en hoe kwam je ermee in contact?

Een oom in Vorden wist wel iemand. En zo kwam meester Veldkamp bij ons op bezoek.

Ook Melgers die bij ons in de buurt woonde, kwam op deze wijze in contact met de ondergrondse. Niet dat we dat toen al wisten. Dat hoorde je pas achteraf.

Van de ondergrondse kregen we bericht als er razzia's op komst waren. Zo kon ik dan onderduiken. Mijn vader trok er dan op uit om het bericht verder door te geven.

Vanaf de tijd dat ik risico liep om opgepakt te worden, heb ik altijd geslapen bij de familie Regelink aan de Gompertsdijk. Eerst in het kippenhok, in het stro in gezelschap van de muizen. Maar toen het winter werd, kon ik bij de familie in huis slapen. In een bed en in een slaapkamer die vol lag met appels (bellefleurs). Tot de dag van vandaag herinner ik me nog altijd die geur van de appels in die kamer.

Overdag ging ik gewoon naar huis. Als er echter een witte

lap over de haag hing, mocht ik niet binnenkomen. Er was dan bezoek. Tevoorschijn komen was dan te gevaarlijk. Ik hield me dan schuil in het bakhuis, totdat ik door mijn vader of moeder gehaald werd.

Niet dat het elke dag even spannend was. Het huiselijk leven in de tijd was veelal heel normaal. Het was wel een tijd met veel ongemakken. Zo kreeg ik een ongelukje, waardoor mijn twee voortanden getrokken moesten worden. Naar de tandarts toegaan kon natuurlijk niet. Maar gelukkig kwam tandarts Japing naar ons toe. Hij heeft mijn voortanden aan

huis getrokken, zonder verdoving, enkel een beetje bevroren. Ik herinner me, dat ik flauw gevallen ben.

Vervolgens heb ik een gebitje gekregen.

Vader heeft de tandarts op een voor die tijd niet ongebruikelijke manier betaald, de tandarts ging met een tas met eieren naar huis.

Ik had weinig contact met de buitenwereld.

Dat was te gevaarlijk.

Ik sprak alleen met de burens en zondags kwamen de vrienden van broer Jan wel eens. Dat was een hele

afwisseling voor mij. Je zag weer eens iemand anders. Als Jan zijn vrienden dan weer naar huis bracht, zat ik weer alleen. Ik had het dan wel moeilijk. Ik ben wel een keer het huis uitgelopen om alleen te zijn.

Bijna alle dagen verliepen probleemloos en toch leefde je voortdurend onder spanning. De alledaagse sleur kon van de ene dag op de andere veranderen in gevaar.

Zo was op een dag mijn buurjongen Herman Mentink van "Winkelsboer" op het land aan het ploegen. Daar hoorde hij, dat er een razzia op komst was. Hij heeft het werk erbij neergegoooid en is naar mij toegekomen. Ik was met paard en wagen knollen halen op het land.

Toen hij vlak bij ons land was, merkte hij dat een 'zwarte' achter hem aankwam.

Ik hoor Herman, toen hij vlak bij mij was, nog zeggen: "Gert, een zwarte". Snel hebben we aan weerszijde van de kar de kettingen van het paardentuig losgemaakt en hebben het paard zijn eigen weg laten zoeken.

Zelf hebben we het op een lopen gezet, over het land, langs een pad de bocht om en over een sloot. Zo maakten we dat we wegkwamen. Mijn vader vertelde later dat de sloot onze

Opa en oma Groot Roessink-Klein Sessink

De veerpont bij Bronkhorst, zoals die heden in gebruik is.

redding was geweest, omdat de 'zwarte' niet over de sloot had kunnen springen.

De voortdurende angst voor dit soort voorvallen bezorgde me het laatste halfjaar van de oorlog maagklachten. Het gevolg van allemaal spanningen, want toen de oorlog voorbij was, waren de maagklachten ook voorbij.

G. Groot Roessink

(Uit: Oorlogsherinneringen
Oudheidkundige vereniging
Hengelo Gelderland

Veerpont Bronkhorst door de jaren heen

Als vervolg op de beschrijving van de pont bij Olburgen in het vorige nummer van De Zwerfsteen, ditmaal aandacht voor de pont bij Bronkhorst.

En als afsluiting zijn we van plan in het volgende nummer de toen geldende tarieven in beschouwing te nemen.

(Verder op volgende pagina)

Veer bij Bronkhorst ging van hand tot hand

In het vorige nummer van de Zwerfsteen hebt u een artikel over het veer in Olburgen kunnen lezen. In dit nummer vertel ik u iets over de geschiedenis van het Bronkhorster veer. In de volgende Zwerfsteen zal ik iets schrijven over de tarieven en hoe de tarieven tot stand kwamen.

Dick Wijers, de huidige veerman van het Bronkhorster veer, heeft ons een aantal originele oude documenten ter beschikking gesteld. Niet alles is evengoed leesbaar, ook het taalgebruik wijkt natuurlijk nogal af, maar hiermee kunnen we wel iets meer te weten komen over de verschillende eigenaren vanaf ±1800.

Het oudste document is een koopakte van 18 juli 1804.

Het is een zgn. "Extract uijt het Protocoll van Transporten en opdrachten van Bronkhorst". Voor zover nog leesbaar krijgt ene Willem van Barneveld het volgende in eigendom:

1. Een Steenbakkerij met zijn oven, Lighthuijs, Staaghuijs en Lootsen, benevens het land de Paardenmaete en de wal tot aan den IJssel.
2. Het Bronkhorster vheer met Huijs Hoff en een derde gedeelte van de Nibbelands Weert met de Wall tot aan de Nieuwe Weijde.
3. Een kamp bouwland De Korte Slag met de Slenke.
4. De Nieuwe Weijde en Graaf Frederiks Waart en twee huijzen staande binnen Bronkhorst naast elkander.

En zulks wegens betaling van het grootste gedeelte der koopspenningen en niets voor het andere gedeelte: Veertien duizend guldens te verrenten tegen vier gulden van iedere hondert 's jaarlijks, waarvan de eerste verschijnsdag zal invallen op den 1 Maij des jaars 1805.

Hiermee wordt dus Willem van Barneveld eigenaar van het Bronkhorster veer.

In het jaar 1877 schrijft Frederik Dam een brief aan de minister om de veergelden, die in 1804 waren vastgesteld, te mogen verhogen. Hieruit kunnen wij dus opmaken dat deze meneer Dam de nieuwe eigenaar was. (In het volgende nummer van de Zwerfsteen kunt u lezen dat zo'n verzoek om verhoging van de tarieven niet zo maar geregeld was.)

In een schrijven uit 22 augustus 1882 krijgt

ene Mejufvrouw E.E. Nieuwenhuijs van Burgemeester en Wethouders van de gemeente Zutphen het volgende bericht:

Hiernevens hebben wij de eer aan U ter mededeling te doen toekomen afschrift van een bij ons ingekomen besluit van Heeren Gedeputeerde Staten dezer provincie, in dato 16 dezer no 13, alsmede afschrift van een Koninklijk besluit en van het daarbij behoorend tarief, betreffende het Bronkhorster veer.

Hieruit blijkt dat deze mevrouw E.E. Nieuwenhuijs de eigenares van het veer was.

Over naar Spitholt

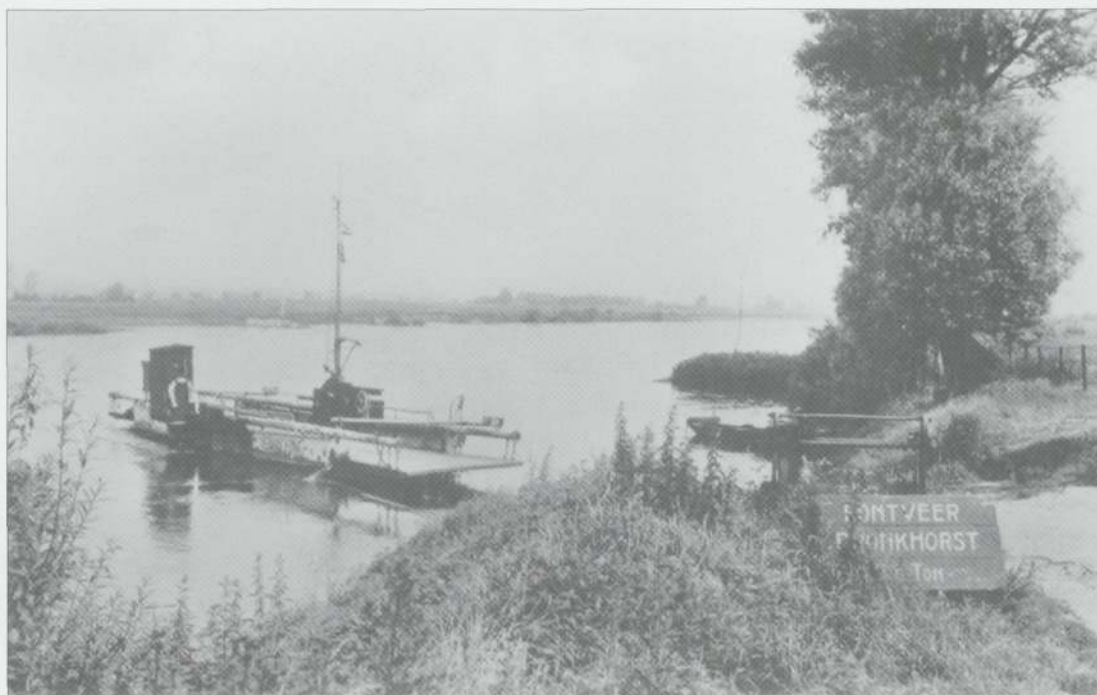
Het volgende document is verstuurd op 12 september 1886 en is namens de minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid getekend door de secretaris generaal van dit departement.

Hierin staat o.a. het volgende: *Op voordracht van onzen Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid van 8 september 1886 gelet op ons besluit van 19 augustus 1885 nr 15: Hebben goedgevonden en verstaan: Aan H.J. Spitholt te Bronkhorst gemeente Steenderen wordt voor den tijd van drie jaaren ingaande met de dagtekening van dit besluit concessie verleend tot heffing van veergeld aan het Bronkhorster veer over de rivier de IJssel.*

Het voorgeslacht van de familie Wijers, de huidige veerpont eigenaar, heette dus Spitholt. In 1886 kocht deze familie tijdens een openbare verkoop het veer en veerhuis. Bij de oude documenten van Dick Wijers zit ook een aankondiging van deze 'publieke verkoop'. Niet alleen het veerhuis werd verkocht, maar ook een steenfabriek en bouw- en weilanden. In de aankondiging lees ik namelijk o.a.:

Opname van het pontje vanaf de Brummense oever. Het levert tevens een aardig zicht op het Veerhuis, annex (grote) boerderij van de familie Wijers.

Foto van een 'eerdere' pont bij Bronkhorst. De aanlegplaats (aan de Bronkhorster zijde) had toen al dezelfde structuur als de huidige aankomstplaats.

De Notaris Beker te Steenderen zal, Dinsdag 30 maart 1886 bij inzet en Dinsdag 13 april d.a.v. bij toeslag, telkens voormiddags ten 11 ure, in het Veerhuis te Bronkhorst onder Steenderen, publiek Veilen en Verkoopen voor

Mejufvrouw E.E. Nieuwenhuijs

1ste perceel: HET VEERHUIS (met vergunning), Schuurtje, Hooiberg en verdere getimmerten, Erf, Plassen, Tuin, Weiland, losplaats of wal en regt van overvaart over den IJssel, kadastraal bekend.....

2de perceel: DE STEENFABRIEK, bestaande in: 2 overdekte Ovens, 3 Haaghuizen, Arbeiderswoning, Hooiberg en Loodsen met Erven, Bouw- en Weiland, gelegen ten zuiden en ten oosten van het 1ste perceel, kadastraal bekend.....

Verder werden er nog een aantal percelen weien bouwland verkocht.

Zoals al is gezegd de heer Spitholt werd de nieuwe eigenaar; hij huurde voor die tijd overigens al een deel van het veerhuis.

Toen nog geen aanlegplaats

Aanvankelijk was er nog geen sprake van een aanlegplaats voor een pont. Er werd gebruik gemaakt van een roeiboort. Later werd dat een schuit of een aak.

Het meeste vervoer ging vroeger over water. Bij het veer was een kade, de schepen konden hier lossen. Als de schippers wilden lossen, moesten ze een vergoeding betalen van 10 cent per 1000 turven. Als tegendienst moest de kade door de eigenaar worden onderhouden.

Aan de kade werden riet, grind, koek en ander

veevoer voor de coöperatie in Toldijk en de al genoemde turven gelost. Voor de terugvracht namen de schippers de stenen van de steenfabriek mee. De familie ter Wee was zo'n bekende schippersfamilie.

Het veerhuis was een mooie boerderij. Ervoor was een aangelegd bos met daarin een preeel. Dit bos met preeel was aangelegd door de heren van Dam, voormalige eigenaren van de steenfabriek, om hier zondags te genieten van de rust en het water. Later werd er in dit preeel nog zondagsschool gegeven.

In Duitse handen

In 1945 werd het veerhuis in beslag genomen door de Duitsers, het huis lag nl. midden in de IJssellinie. De familie Wijers moest evacueren. Na de oorlog ging de familie weer terug naar het veer. Zij bewoonden toen het arbeidershuis. Het veerhuis was door de Duitsers in brand gestoken. Dit verwoeste veerhuis werd later vervangen door een veerhuis/boerderij. Inmiddels woont hier nu de vierde generatie Wijers, die het beroep van veerman voortzet.

Het veer in Bronkhorst vaart zonder subsidie, maar de bijna 60 jarige pont in Olburgen krijgt bijna elk jaar een bijdrage uit het steunfonds van de provincie voor regulier onderhoud of grote opknapbeurt. Volgens de Olburgse veer-baas Leo Bremer in een interview in De Gelderlander zou zonder deze bijdrage het veer al tien jaar geleden zijn gestopt. Maar een probleem voor veel Gelderse veren is dat het geld aan het opraken is en dat een aantal

veren aan vervanging toe zijn. De veerbazen zullen zich misschien zorgen maken over de toekomst, gelukkig maken nog steeds velen een overtocht met het veer. Naast een besparing van vele kilometers is het veer ook steeds meer een toeristische attractie.

Herman Nieuwenhuis

Veel dank zijn wij verschuldigd aan Willy Pasma. Hij heeft voor veel bruikbaar materiaal gezorgd.

Charaden, Logogrijphen en Raadsels

Oude raadseltjes, verzameld en bijeengebracht door Harmen Addink, Steenderen, 13 July 1805. Ter verklaring voegde Harmen het volgende toe: Een Charade is een lettergreepraadsel. Een Logogrijph is een woordletter raadsel en een raadsel is gewoon een raadsel.

Charade

Mijn eerste deel draagt mijn tweede boven zich.

En dagelijks gehoorzaamt hetzelfde aan het bevel van mijn tweede.

Nog thans moet men het oog verheffen om mijn tweede te beschouwen

en die in mijn eerste is kan het in het geheel niet bemerken,

ondertussen levert mijn geheel velen een goed inkomen

Oplossing:

Poortklok

Raadsel

Ik ben 't verschrikkelijkste aller verschrikkelijkheden, ieder haat mij met geheel zijn hart en ieder loopt toch ijlings naar mij toe.

Ja, men zwerft wel eens naar het andere einde der wereld om mij te vinden

en evenwel het geen het kluchtigste is: ik ben overal te vinden.

Wie ik ben ??

Oplossing:

De Dood

LEDENAANBIEDING

Voor de Historische Vereniging Steenderen Boeren van Toen

Onze landbouw maakte in de vorige eeuw stormachtige ontwikkelingen door. Binnen vier generaties boeren werd het zware handwerk geautomatiseerd en veranderde ploeteren in managen. Of zoals een Twentse boer het uitdrukte "Van pijn in de rug, pijn in de kop".

Dit rijk geïllustreerde boek geeft een indringend beeld van deze ingrijpende ontwikkelingen. Een nostalgische terugblik op vroeger tijden, die moeilijk en toch ook mooi waren.

Een boek voor iedereen die een binding heeft of heeft gehad met het boerenleven. Ruim 600 foto's over de melkveehouderij, aardappelteelt, varkenshouderij, kaasmaken, slacht, suikerbieten, paarden, gewassen, stallen, ontginnen en land winnen, rogge, onderwijs, veemarkten, rundveerassen, glastuinbouw en trekkers.

De normale prijs is € 24,95 voor
Boeren van Toen:
ledenprijs 22,50

U kunt bestellen door onderstaande bon in te leveren bij een van de bestuursleden of d.m.v. e-mail naar:
mije0035@planet.nl
met vermelding van de titel.

Bon

9052105855

Titel: Boeren van toen

Aantal .....

Naam .....

Adres .....

Plaats .....